

Skolen i Gammel Havdrup 1740 -1903

Om landsbyskolen og de skolebøger, børnene blev undervist efter

Af Bent Hartvig Petersen

Solrød lokalhistoriske arkiv har en større samling skolebøger fra den gamle landsbyskole i 1800-tallet. Herunder en større samling fra landsbyskolen i Gammel Havdrup. I denne artikel skal fortælles lidt skolehistorie fra 1800-tallet og fortælles lidt om de bøger, der i denne skole blev brugt i undervisningen.

Lidt om skolens historie

Sognebogen for Havdrup-Solrød sogne har en meget udførlig beskrivelse af skolerne og lærerne, hvorfor der her kun skal fortælles lidt i store træk.

Der har været sædedegne (dvs. fastboende degne) i Havdrup sogn helt tilbage til 1667, hvor Laurits Olsen Kolle blev degn i Havdrup og Kr. Skensved sogne. Der blev dog aldrig tale om egentlig skoleundervisning af landsbybørnene, da degnene først og fremmest var præstens medhjælpere, men nok lidt medvirken ved konfirmandundervisningen.

I 1739 udkom kongemagten med en forordning om oprettelse af skoler i landsognene, og det blev pålagt de godser, der ejede landsbyerne og kirkerne at stå for oprettelse af skoler og ansættelse af skoleholdere. I Gl. Havdrup er det Vallø, der opfører et lille skolehus ved kirken. Vi ved ikke meget om, hvilken form for undervisning de gamle (ofte ustuderede) degne udsatte børnene for, og først med skoleloven i 1814 kommer der lidt styr på skoleforholdene. Ansvar for skolen overgår nu fra godserne til sognenes egen administration i form af en skolekommission af "sognets bedste mænd" og sognepræsten. Skolen fik sin første seminarieuddannede lærer i 1825, hvor *Carl Christoffer Køppen* blev ansat og derefter var skolens lærer i 38 år indtil 1863. Han omtales som en dygtig lærer, som fik bragt orden i forholdene. Det kneb lidt med økonomien for den lille skole, og man

forsøgte at bedre økonomien ved at få Snoldelev Hastrup lagt til skoledistriktet, men det lykkedes aldrig at få dette i stand. Vi ved ikke meget om den bolig fra o. 1740, som Køppen fik stillet til rådighed, med det har været et ganske beskedent hus, der først 1843 blev erstattet af en ny skolebygning med bedre plads til både eleverne og lærerens familie. Vallø bidrog med tømmer til byggeriet.

Skolen var stadig under kirkeligt tilsyn og den frygtede biskop Münster visiterede skolen 3 gange i Køppens tid. Ved de første besøg bliver han rimeligt rost som en "duelig lærer", men ved det sidste besøg i 1851 er han "ikke opvakt og katechiserer kun mådeligt". Vi får dog også den interessante information, at Køppen ikke anvender den militært prægede *Indbyrdes Undervisning*.

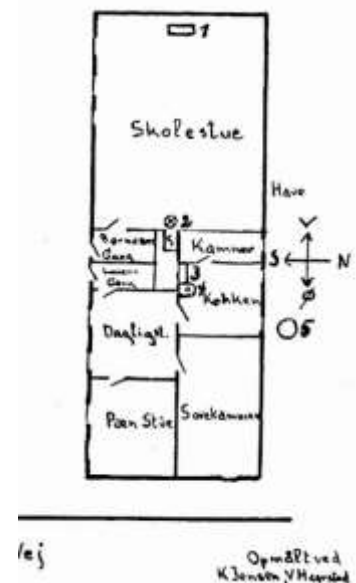
Biskoppen noterer, at der her i 1851 kun er 27 børn i skolen, så det stigende befolkningstal på Ulvemosen har endnu ikke givet flere børn i skolen. Den nye skolebygning får ros af biskoppen.

Vi ser i biskoppens notater, at undervisningsfagene kun bestod af læsning, skrivning, regning og religion. Det ser ud til at religion var et meget væsentligt fag, idet biskoppen ved sine besøg noterer hvorledes læreren "katechiserer". Det ser ikke ud til at gymnastik er med i undervisningen på dette tidspunkt.

Skolehuset

Sognebogen har en detaljeret beskrivelse af det nye skolehus fra 1843. Som det ses, er der tale om et klassisk landsbyhus med stråtag. Skitsen viser at der ikke ligefrem var luksusforhold for læreren og hans familie.

Ulvemosen bliver et problem

I årene efter ca. 1835 begynder befolkningstallet på den tidligere næsten øde Ulvemose at vokse, og børnetallet stiger i skolen. Den lange vej for børnene er også et problem, så der laves en midlertidig ordning med Jersie-Skensved kommune om, at de fjernest boende børn kan gå i skole i Kirke Skensved. Der skal gå rigtig mange år før sognerådet taget dette skoleproblem alvorligt, og da ordningen med Kr. Skensved skole ophører o. 1870, tager Ulvemosens beboere sagen i egen hånd og opretter Havdrup Friskole. Der er derfor stadig tale om en lille skole i Gl. Havdrup, men dog med et stigende elevtal som nødvendiggjorde en mindre udvidelse af skolebygningen i 1874.

Sangundervisning

Undervisning i sang var påbudt allerede i skoleloven af 1814, men i embedsbogen i året 1855 ser vi, at en særlig udsendt sanginspektør bemærker, at sangen i skolen er god nok, men at *skolen mangler den påbudte violin !!*

Ny lærer i 1863

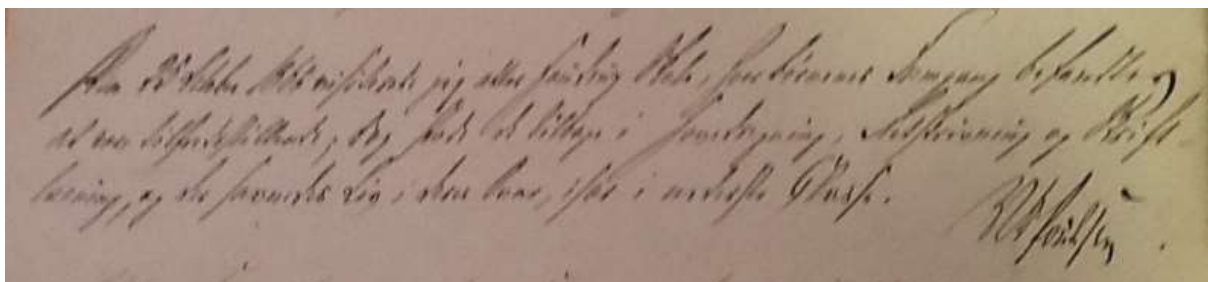
Efter lærer Køppens pensionering i 1863 ansættes seminarist *August Evacio Bielefeldt* i embedet, og han bliver så skolens lærer helt til 1902. Herved får skolen en meget velanskrevet og respekteret lærer, der kommer til at undervise i et større udbud af fag, som vi skal se nedenfor. Hans kone underviste pigerne i syning, strikning og hækling.

Bielefeldt får skudsmålet, at han var dygtig og var meget bestemt i sin optræden og holdt god orden.

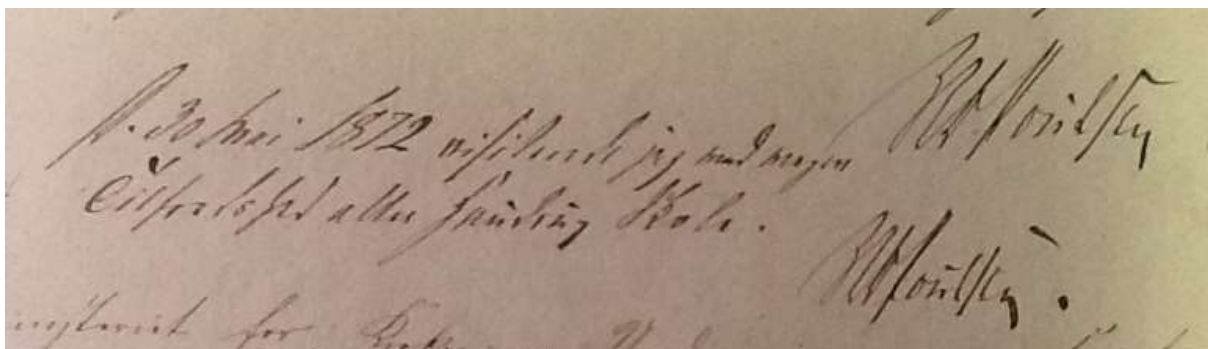

Gejstlige visitatser

Selv om skolen var underlagt sogneforstanderskabet og fra 1877 sognerådet, var skolen stadig også under gejstligt tilsyn og såvel biskopper som de stedlige provster visiterede jævnligt skolen. Embedsbogen viser et par udtalelser fra provst Poulsen, Højelse:

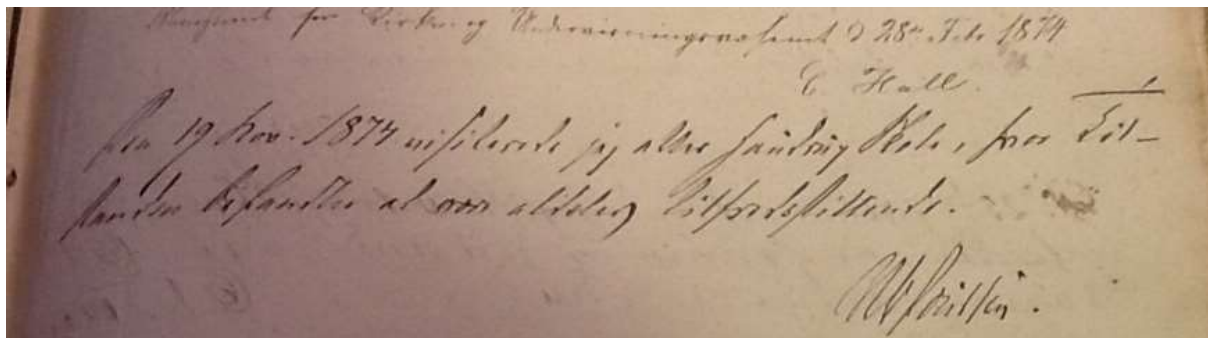

Den 10. Marts 1868 visiterede jeg alle færdige Bøker, forbeholdt den gang besvarede, at de var tilfredsstillende, dog fandt et lille i Retskrivning, Tilfældigvis og Brevskrivning, og de prøvede sig i den Bogen, og i enkelte Placater. W. Poulsen.

Den 20. Mai 1872 visiterede jeg med mig selv
Efterbrevet alle færdige Bøker. W. Poulsen.
Udførelse for Bogen og Placater.

Ved sit besøg i 1868 er provsten lidt utilfreds med elevernes kunnen i retskrivning og skriftlæsning i nederste klasse, men ved senere besøg i 1872 og 1874 bekræfter provsten, at Bielefeldt havde orden i sagerne og at han finder at "Tilstanden befandtes at være aldeles tilfredsstillende".

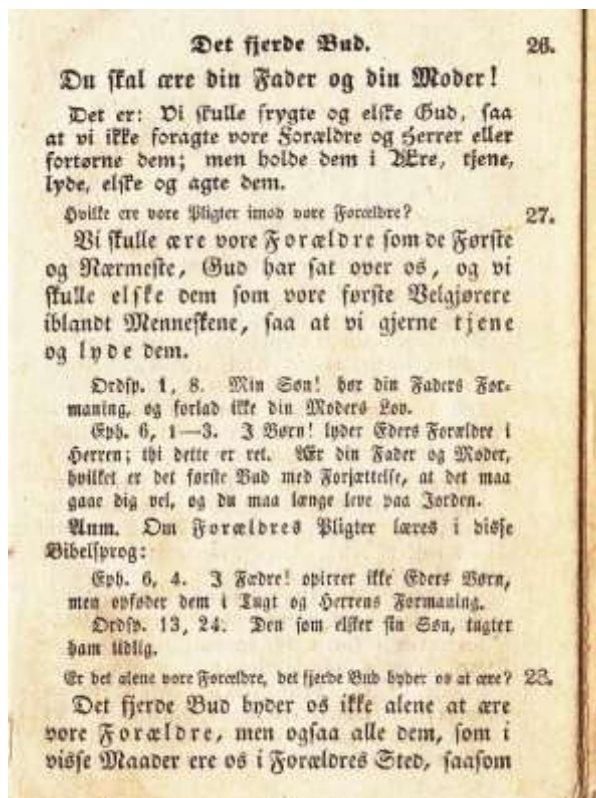
Den 19. Nov. 1874 visiterede jeg alle færdige Bøker, for Bielefeldt befandtes at være aldeles tilfredsstillende. W. Poulsen.

Skolebøgerne fortæller om undervisningen og nye fag i skolen

Som nævnt har Solrød lokalhistoriske arkiv en samling af skolebøger brugt i Gammel Havdrup skole og som er blevet brugt af familien Bech. Vi lader herefter disse skolebøger fortælle om det stof, børnene lærte og lidt om, hvordan samtiden dengang mente, at stoffet skulle beskrives for børnene. Som det fremgår, blev der nu undervist i langt flere fag, og det må have krævet en del af skolens eneste lærer at undervise i så mange fagområder.

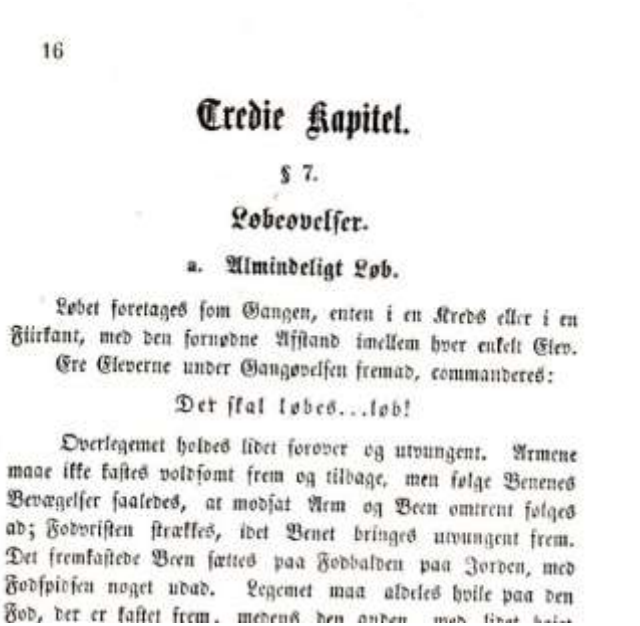
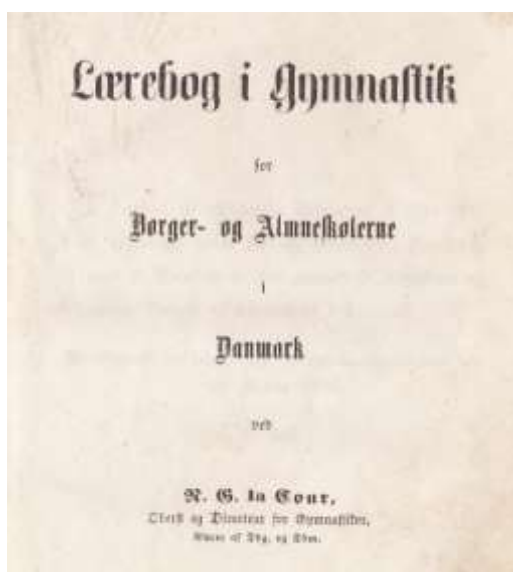
Bibelhistorien

Dette fag var stadig meget væsentligt og fyldte meget i undervisningen. Børnene måtte terpe Luthers "Lille Katekismus", men heldigvis havde de også en bog med billeder af bibelske fortællinger:

Gymnastikken

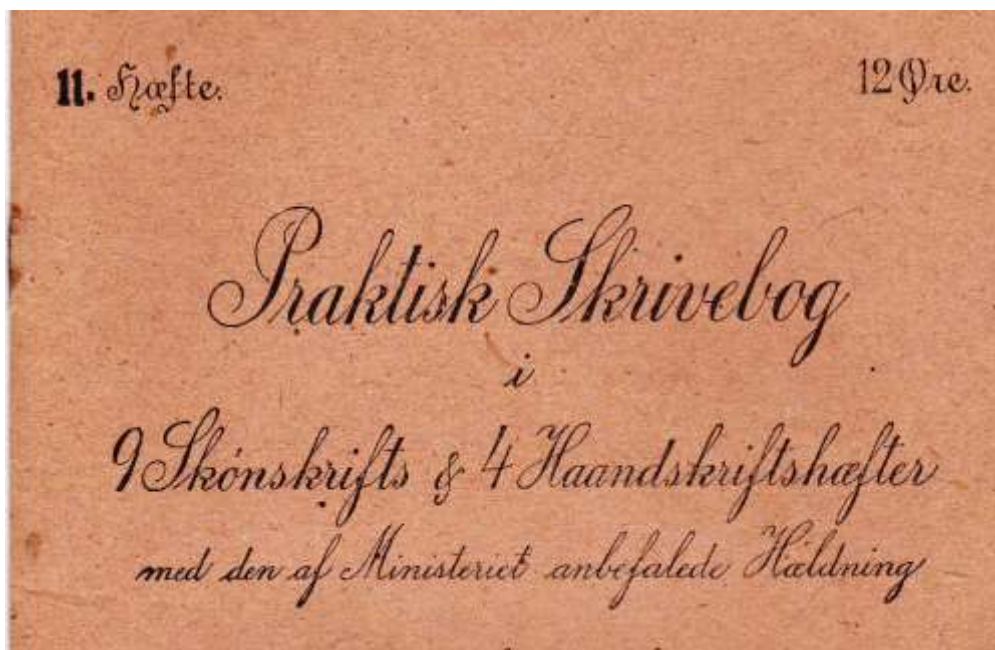
En pensioneret oberst la Cour har tjent lidt til pensionen ved at udgive denne instruktionsbog i gymnastik til lærerne. Det hele bærer præg af militære forhold, og vi må håbe at landsbylærerne har taget lidt lettere på tingene, når børnene gjorde gymnastik udendørs:

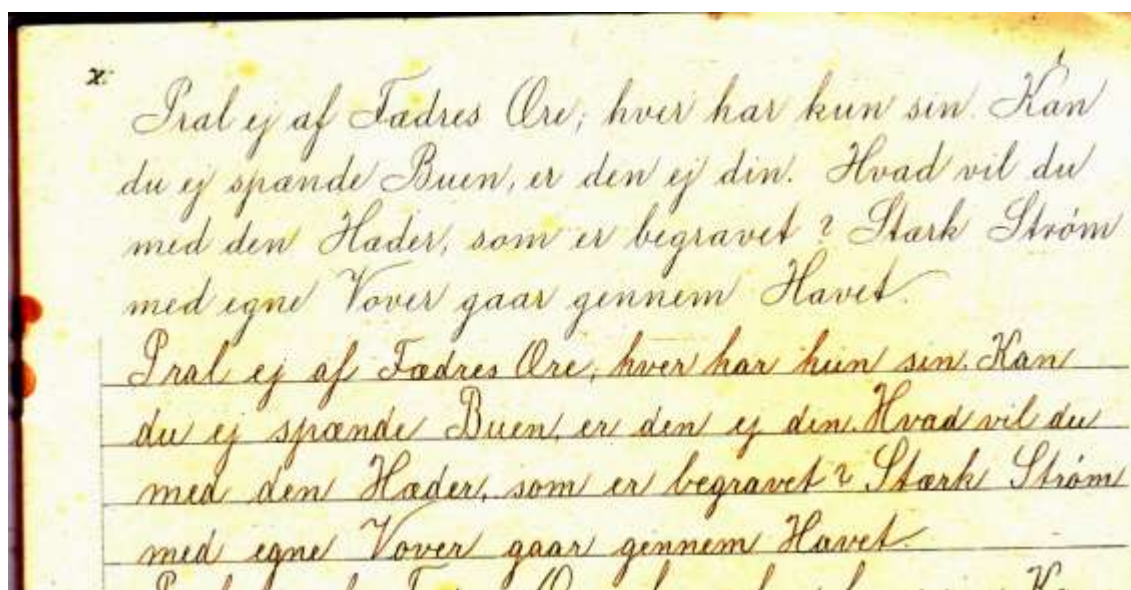
Skrivning

Vi ser i visitatsbemærkningerne, at skrivning var et væsentligt fag i den tids skole. Skønskrift, Retskrivning og Skriftlæsning går igen i disse visitatsudskrifter og ser ud til at have haft den visiterende provsts interesse.

En læselig håndskrift var naturligvis nødvendig, hvis du skulle underskrive et dokument eller skrive i en protokol, så du slap for at skrive "med påholden pen" som den forrige generation af bønder og småfolk måtte.

Et stilehæfte med forskrift i den tids flotte officielle håndskrift. De stakkels elever måtte skrive den fortrykte tekst i måske op til 10 gange – naturligvis med pen og blæk:

Der blev sparet på papiret i den tids skoler. Alm. skrivning, regnestykker og andre notater blev skrevet med griffel på en tavle, og det skrevne blev så efterfølgende slettet med en klud eller evt. ved hjælp af trøjeærmet.

Faget regning

Dette fag blev ligeledes anset for meget vigtigt for børnene, så de kunne klare sig som handlende og håndværkere. Først en lov i 1901 (med ikrattræden fra 1912) ændrede de gamle enheder for mål og vægt til det metersystem, vi kender i dag. Børnene lærte at regne med tommer, fod, alen, pund, kvint, lispund, skæpper, tønder mv.

14. Hvor mange Kvadrater
 alen er Gulvet i Værelset større end Væggen?

15. En Arbejdsmand har
 slaaet 10 Kubikalen
 Skærver og faar 2 Kr.
 for hver Kubikalen;
 hvor stor er hans For-
 tjeneste?

16. En Grusbunke er 15
 og en anden er 8 Ku-
 bikalen; hvor mange
 Kubikalen er begge
 Bunker tilsammen?

17. Hvor mange Kubik-
 alen Grus har en Vogn-
 mand kørt til en Byg-
 ning, naar han i alt
 har kørt 3 Læs, og
 hvert Læs er paa 5 Kubikalen?

Kubikmaal.

18. Paa et Æbletræ er
 plukket to Tønder
 Æbler; hvor mange
 Skæpper er det?

19. A høster 14 Tdr. Rug;
 hvor meget kan han
 sælge deraf, naar han
 selv skal bruge 8 Tdr.
 til Brød?

20. Hvor mange Skæpper
 er 1 Td.? — 2 Tdr.? —
 3 Tdr.?

21. Hvor mange Tdr. er
 8 Skp.? — 16 Skp.? —
 24 Skp.?

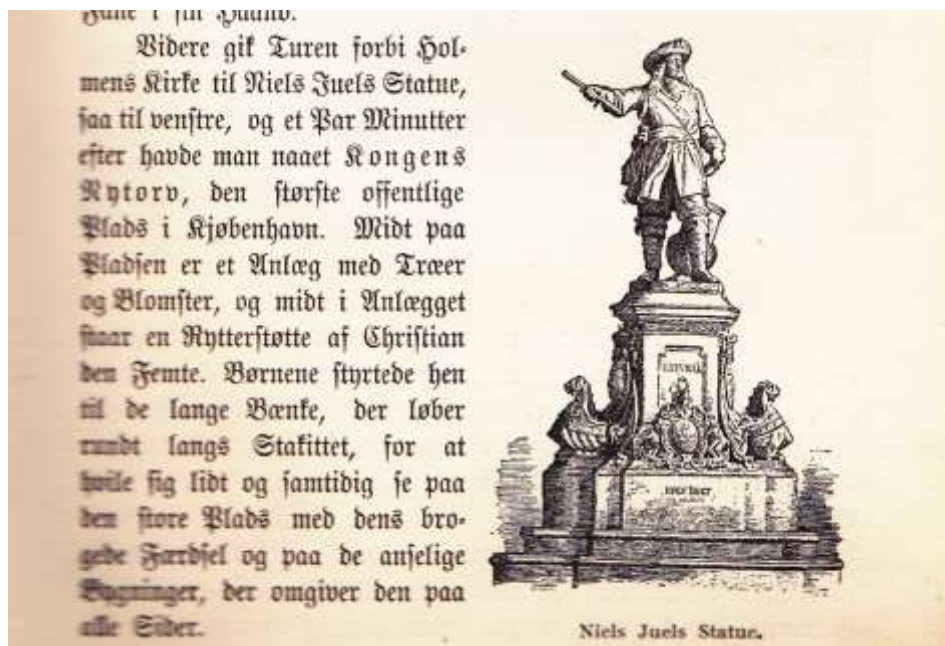

Tøndemaal.

Faget Dansk og læsning

Igen et fag, som fyldte meget i undervisningen. Stavning, grammatik og højtlesning i kor. Men samtidig blev faget brugt til at udvide børnenes horisont med uddrag af dansk litteratur, digtning, fædrelandshistorie og fædrelandssange. Altså ved siden af terperiet en nyttig indføring i tidens kulturliv.

Ungerne måtte slås med både den gamle gotiske skrift og de mere moderne skrifttyper, som bruges i dag.

Samtidig med læsningen ser vi her, at landsbybørnene får lidt nyttig viden, hvis de en dag skulle komme til den voksende storby København

Geografi

Selv om langt de fleste landsbybørn i hverdagen ikke kom langt væk fra sognet og de nærmeste nabosogne, blev de dog også udsat for faget geografi, så de kunne lære lidt om verden udenfor Havdrup. Vi må formode, at børnene havde hørt forældrene snakke om begivenheder i den store Verden, krige, fyrstebryllupper og stormagternes erobringer.

En geografibog fra ca. 1872 viser, hvordan det Europa, som børnene fik kendskab til, så ud:

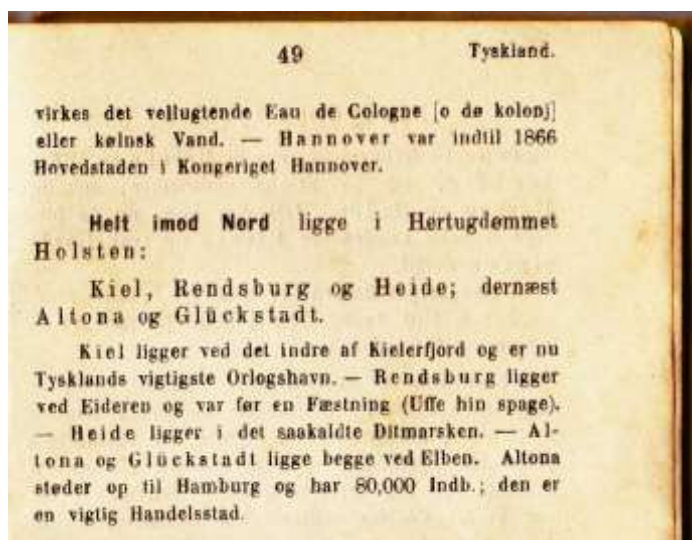
Vi ser et amputeret Danmark med Slesvig og Holsten hørende til kejserriget Tyskland samt 2 andre store dominerende kejserriger Østrig-Ungarn og Rusland.

Vi ser, at Irland stadig hører til England, at storhertugdømmet Finland hører til Rusland og at

Italien er samlet (1870), medens Balkanlandene er et kludetæppe af småstater.

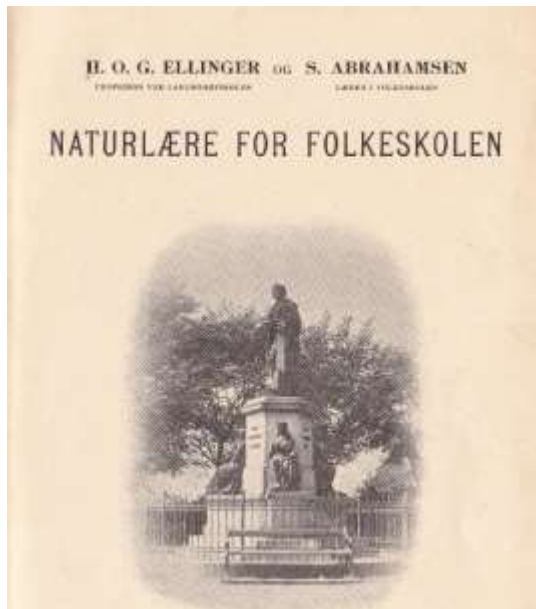
Dette europabillede var stort set uændret, indtil børnene blev voksne og den Første Verdenskrig dramatisk ændrede Europa

En beskrivelse af Tyskland, hvor man i beskrivelsen af de tyske stater helt undlader at nævne hertugdømmet Slesvig. Det har åbenbart været en lidt pinlig sag, man ikke snakkede om.

Naturlære

Samlingen af skolebøger indeholder også en bog i faget Naturlære, dvs. fysik, botanik og zoologi. Der fortælles omhyggeligt om mange dyre- og plantearter, men også om en del forhold i fysikken.

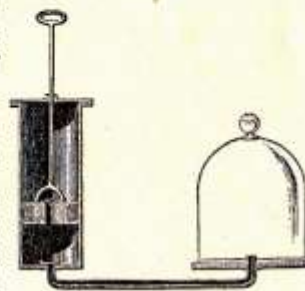

Da der ikke har været en større fysiksamling til demonstation af fysiske forhold, må man nok tvivle på, at dette fag har fyldt meget i undervisningen.

Men måske har en opvakt dreng, der var interesseret i teknik og skulle i smedelære alligevel have fået interesse for batterier og udbytte af, hvordan en pumpe fungerede

taget ved Hjælp af et Kviksølvbarometer.

37. **Luftpumpen.** Den almindelige Luftpumpe eller Fortyndingspumpen bruges til at udpumpe Luften af et Rum eller rettere sagt fortynde Luften i et Rum, thi helt befri Rummet for ethvert Spor af Luft kan man ikke. Den almindelige Stempel-Luftpumpe, hvis Hoveddele Fig. 54 viser os, har et Pumperør, bestaaende af en omhyggelig udboret Metalcylinder, i hvilken et Stempel kan bevæges lufttæt op og ned; dette Stempel har en Gennemboring, som er dækket med en lille Klap eller Ventil, der kan aabne sig opad, og som slutter lufttæt til Stemplet, naar den er lukket.

Fra et Hul i Pumperørets Bund fører et Rør ud til Siden og udmunder i den saakaldte Tallerken: en rund Metalplade, dækket med en Glasplade, hvis Overflade er plansleben; paa denne Tallerken stilles en Glasklokke med plansleben Rand, og for at faa dem til at slutte aldeles tæt til hinanden, gnider man Randen ind med lidt Fedt. Hullet i Stempelrørets Bund er ogsaa dækket med en Ventil, der kan aabne sig opad.

Naar Stemplet staar stille, er begge Ventilerne lukkede paa Grund af deres Vægt.

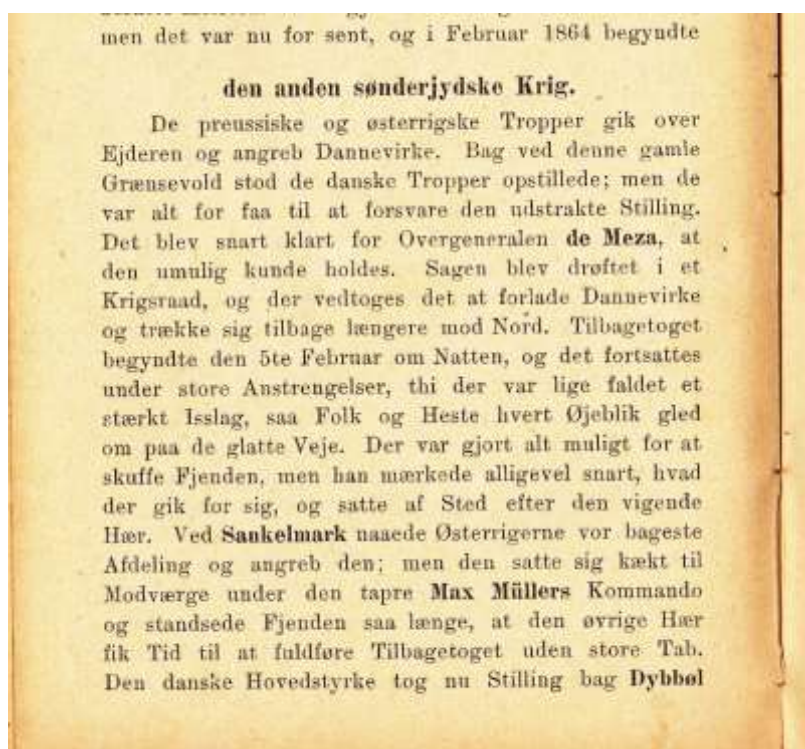
Udpumpningen af Luften henne i Klokken sker ved, at

Historie

Nok et fag der blev gjort en del ud af. Efter nederlaget i 1864 var nationalfølelsen stærk, og fortællinger af fædrelandets historie om danske helte prægede lærebøgerne.

Den får ikke for lidt, når Tordenskjolds bedrifter i Store Nordiske Krig skal beskrives.

Konger fra Vikingetiden til Chritian IX og begivenheder i disses regeringstid beskrives systematisk

Den nylig overståede ulykkelige krig i 1864 bliver indgående beskrevet med fremhævelse af brave danske krigere, der tabte til en stor overmagt. Optakten til krigen og de danske politikeres fejlslagne politik bliver ikke omtalt.

Ny lærer og skolens lukning

Den dygtige og afholdte lærer Bielefeldt tog sin afsked i 1902 og flyttede til Ulvemosen, hvor han døde i 1904.

Bielefeldt havde et par år tidligere ansøgt sognerådet om en ny skolebygning i landsbyen, men sognerådet nægtede at imødekomme ansøgningen.

J. Rasmussen Helmgaard.

Som ny lærer og kirkesanger ansattes i 1902 seminarist *J. Rasmussen Helmgaard*.

Men han fik kun 1 1/2 år i skolen i Gl. Havdrup, da denne blev nedlagt i 1903 i forbindelse med bygningen af den nye skole i Havdrup stationsby. Da Havdrup Friskole måtte nedlægges, fordi sognerådet nu nægtede at give tilskud til denne, betød det at alle børn fra stationsbyen ligeledes blev elever i denne nye skole.

Helmgaard måtte sammen med en forskolelærerinde klare dette store elevtal indtil 1920, hvor der ansattes 2 ekstra lærere. Han var samtidig sekretær for sognerådet.

Landsbyskolens æra i Gl. Havdrup var slut efter 160 år. Tanken går til de dygtige lærere, der formåede at udruste landsbybørn med nyttige kundskaber, som de fik glæde af som voksne, når opgaver i foreningslivet, andelsbevægelse og sogneråd krævede både viden og evner. De blev også i stand til at klare sig både som selvstændige landmænd og håndværkere.

Der er grund til at kippe med flaget for disse lærere fra "den stråtækte skole", som formåede som skolens eneste undervisere at beherske alle de fagområder, som er beskrevet i denne artikel.

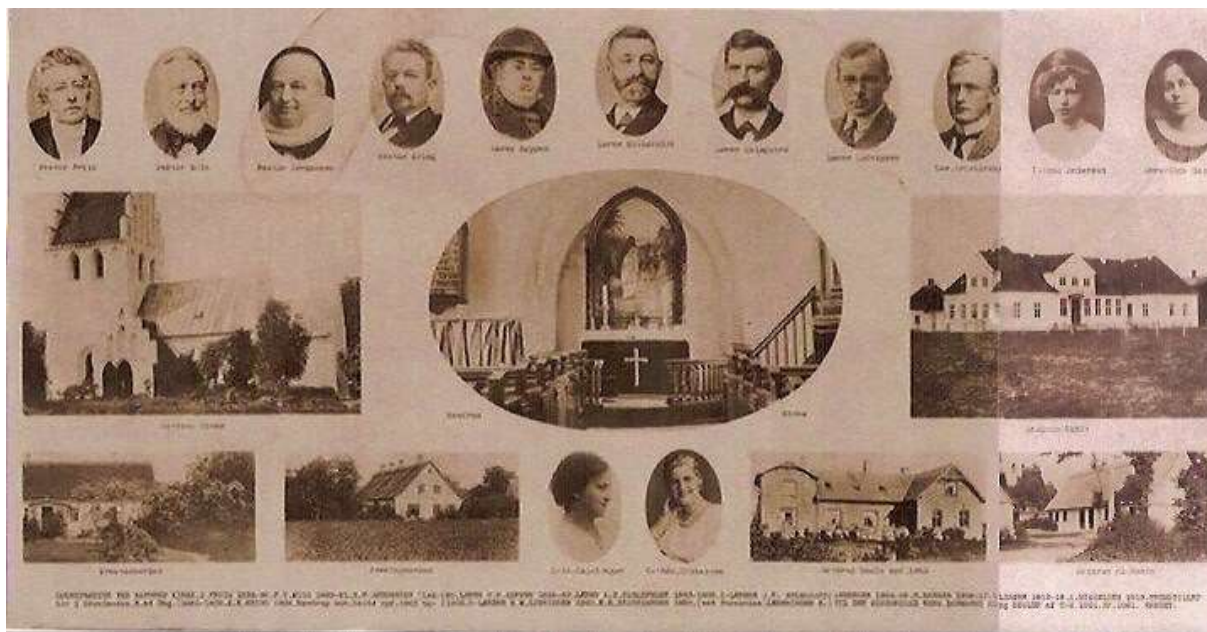
Vi viser et herligt af billede af lærer Bielefeldt, hans kone og skolens elever i 1880. Børnene er pænt klædt på og har åbenbart ventet på fotografen.

Skolen og sognet

Vi slutter med at vise det såkaldte "sognekort", som o. 1922 blev fremstillet til mange sogne i vores område. Lærerne var jo også kirkesangere og forbindelsen mellem kirke og skole var tæt.

I kortet for Havdrup sogn finder vi de 3 lærere, der er omtalt i artiklen og i nederste højre hjørne et billede af den gamle skole i Gl. Havdrup. Vi finder også de nye skoler i Stationsbyen fra 1903 og den udvidede skole fra 1920.

Kildehenvisninger:

- Havdrup-Solrød sognebog [1949]
- Münsters Visitatsbøger 1837- 51
- Havdrup skoles embedsprotokol 1828- 95
- Skolebøger fra Gl. Havdrup skole ca. 1870- 1902 [Solrød lokalhistoriske arkiv]
- Diverse fotos fra Solrød lokalhistoriske arkiv